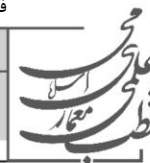

بررسی تطبیقی معیارهای کرامت انسانی به عنوان یکی از ویژگی‌های شهر مطلوب اسلامی در محله‌های نوساز و قدیمی (مورد پژوهشی: محله‌های حکیمیه و خیابان ایران شهر تهران)*

رضا مطهر

کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه علم و صنعت ایران

سید عبدالهادی دانشپور

دانشیار شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

نویسنده‌ی مسئول: daneshpour@iust.ac.ir

محمدصالح شکوهی بیدهندی

استادیار شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران، ایران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۰۳ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۷/۲۱

چکیده

کرامت انسانی، به معنای ارج نهادن به گوهر و وجود انسان به عنوان برترین مخلوق خداوند است. این مفهوم می‌تواند در برنامه‌ها و مداخلات شهرسازان، تعبیری فضایی پیدا کند. برای نمونه به نظر می‌رسد بتوان میان محلاتی که سطح بالاتری از کرامت انسانی را برای ساکنان و بهره‌وران خود قائل می‌شوند؛ و محلاتی که کمتر این معیار را محقق می‌کنند؛ تمایز قائل شد. این پژوهش با بررسی یک نمونه محله‌ی قدیمی و یک نمونه محله‌ی نوساز درصدد است که بتواند به این پرسش پاسخ دهد که آیا محلات جدیدالتاسیس توانسته‌اند دست کم به اندازه محلات قدیمی در حفظ کرامت انسانی موفق باشند؟ این پژوهش از نوع توسعه‌ای بوده و روش تحقیق آن تطبیقی است. برای این منظور، نخست معیارهای کرامت انسانی با استناد به آرای علمای مسلمان و آثار اندیشمندان غیرمسلمان تبیین می‌گردد. سپس برای سنجش هر یک از معیارهای کرامت انسانی، تعدادی گویه و سوال تدوین شده که پرسشنامه‌ای نیمه‌ساخت‌یافته را تشکیل می‌دهند. پس از تأیید روایی و پایایی، این پرسش‌نامه در دو محله به صورت تطبیقی سنجیده می‌شود. نتایج حاصل از پیمایش نشان می‌دهد معیارهای کرامت انسانی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر از محله جدید و نوساز حکیمیه محقق شده است.

واژه‌های کلیدی: کرامت انسانی، محله، حکیمیه، خیابان ایران، تهران.

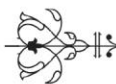
مقدمه

کرامت انسانی به‌عنوان اصلی مهم که ریشه در تاریخ حیات بشر داشته، پشتوانه رسیدن انسان به کمال می‌باشد. برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی می‌تواند موجب ارتقا و بهبود زندگی شهروندان و به‌ویژه حصول به اهداف کرامت انسانی گردد (کیانی و رئیسی ۱۳۹۳، ۳۰۴). محلات قدیمی و سنتی شهرهای ایران، گرچه امروز به دلایلی نظیر فرسودگی زیرساخت‌ها و تغییر نیازهای شهری، ممکن است در پاسخگویی به برخی انتظارات کاربران و بهره‌وران فضا با ضعف‌هایی روبرو باشند؛ با این حال، از نظر برخی کیفیات همچنان حتی از محلات جدیدالتاسیس جذاب‌تر به نظر می‌رسند. شهرهای امروزی به تبع استفاده از سبک‌های معماری و ساخت و سازهای جدید، شاهد تغییر و تحول مناسبات ساکنین محلات با یکدیگر هستند. به نظر می‌رسد الگوی سنتی سکونت، بیش از الگوی مدرن که در محلات جدیدالتاسیس مینا قرار می‌گیرد؛ زمینه‌ی حفظ کرامت انسانی را فراهم می‌کرده است.

در این پژوهش محلات خیابان ایران و حکیمیه، واقع در مناطق ۱۲ و ۴ شهر تهران، به‌عنوان دو نمونه مطالعاتی که یکی محله قدیمی با بافت سنتی و دیگری محله‌ای تقریباً جدید از شهر تهران است انتخاب و در این زمینه بررسی شده‌اند. انتخاب این دو محله به این منظور صورت گرفته تا مشخص شود تحقق معیارهای کرامت انسانی در محلات سنتی و جدید به چه صورت است و نیز چه تفاوت‌هایی میان الگوی تاریخی سکونت و الگوی معاصر ساخت و ساز محلات وجود دارد. این دو محله از نظر سطح درآمدی و قیمت زمین، شرایط تقریباً مشابه دارند. پرسش این است که اولاً معیارهای کرامت انسانی یک شهر کدامند؟ ثانیاً تحقق معیارهای کرامت انسانی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر است یا در محله جدید و نوساز حکیمیه؟ فرضیه تحقیق عبارت است از اینکه «به نظر می‌رسد که تحقق معیارهای کرامت انسانی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر از محله جدید و نوساز حکیمیه است». چنانچه این فرضیه اثبات شود؛ می‌توان نتیجه گرفت که الگوی جدیدتر سکونت و ساخت و ساز، برخی از ارزش‌هایی را که در گذشته در محلات وجود داشته‌اند نادیده گرفته است.

جایگاه کرامت انسانی در آرای اندیشمندان

اصل کرامت یک فضیلت و کمال انسانی است که ریشه در فطرت انسان دارد. اصل ارج نهادن به گوهر و وجود انسان به‌عنوان برترین مخلوق همواره مورد توجه اندیشمندان و همه انسان‌ها بوده است. علاوه بر این، کرامت انسانی در حقوق اساسی و حقوق بشر دوستانه نیز سنگ زیربنا محسوب شده و بدون توجه به آن منشورات حقوقی و اخلاقی ناقص خواهند بود. در دایره‌ی المعارف انگلیسی آکسفورد، در مورد معنای کرامت آمده است: واژه «dignity» از عبارت لاتینی «Dignitas» گرفته شده و به معنای شرافت، حیثیت، افتخار و استحقاق احترام است (رحیمی‌نژاد ۱۳۹۰، ۱۲۶-۱۱۶). در میان اندیشمندان غیراسلامی، مفهوم کرامت انسانی در سیری تکوینی به تدریج اهمیت یافته است. اقتصاددانان کلاسیک از جمله آدام‌اسمیت از اصطلاح «نیروی کار»^۱ برای اشاره به عامل انسانی استفاده می‌کردند. در واقع از آن جایی که محوریت تولید نزد ایشان با «سرمایه» بود؛ «نیروی کار» هم به‌عنوان عاملی با یک نقش دست دوم در فرآیند تولید اقتصادی مطرح می‌شد. این نگاه به انسان، به تدریج روزآمد شد و بخشی از اقتصاددانان ضمن آنکه متوجه شدند نقش نیروی انسانی اهمیت بیشتری دارد؛ به جای «نیروی کار» از اصطلاح «نیروی انسانی»^۲ بهره گرفتند. مرحله بعد، زمانی رخ داد که استفاده از واژه «منابع انسانی»^۳ رایج شد. بعدها اقتصاددانی چون «شومپتر» در دهه‌های ۱۹۵۰ و ۱۹۶۰، نگاه به جایگاه انسان در فرآیند توسعه را یک پله دیگر ارتقا داده و بحث «سرمایه انسانی»^۴ را مطرح کردند. این تلقی یعنی «انسان» نیز در کنار سرمایه‌های فیزیکی و طبیعی، یک سرمایه است و نمی‌توان نقش انسان را به صرف یک عامل تولید درجه دوم فروکاست. نتیجه چنین تحولی، این بود که به تدریج توصیه‌های اقتصاددانان به سرمایه‌گذاری در آموزش و بهداشت و امثالهم افزایش یافت. اما وقتی پرسیده می‌شد چرا در این زمینه‌ها سرمایه‌گذاری می‌کنید؛ می‌گفتند چون یک انسان آموزش دیده و بهره‌مند از سلامت جسمی و روحی، بهتر و بهره‌ورتر می‌تواند تولید کند. به عبارت دیگر در اینجا هنوز هم یک نگرش «ابزار محورانه» به انسان وجود داشته و اصالت بر «تولید» و نه «انسان» بوده است. از اواخر دهه ۱۹۸۰، به تدریج نحله‌ای از اقتصاددانان شکل گرفتند که مهم‌ترین دغدغه‌شان این بود که لازم است به شکل انسانی‌تری به مقوله توسعه نگاه شود.

«توسعه»، ایجاد شرایطی است که انسان‌ها از عمر باکیفیت و زندگی سالم و سازنده‌ای در آن بهره‌مند شوند. بعد از آن، در طول دو دهه بعد، «آمارتیا سن» با نگرش آثاری چون «توسعه به مثابه آزادی» مفهوم توسعه انسانی را عمق و ژرفای بیشتری داد و مفهوم «قابلیت انسانی»^۷ را مطرح کرد. لذا «انسان» در کانون یک نظریه توسعه قرار گرفت و رویکرد انسان‌محور با ابعادی چندگانه وارد مباحث توسعه شد. در چنین رویکردی، این پس‌زمینه وجود داشت که «انسان» هم «ابزار» توسعه و هم «هدف» توسعه خواهد بود (محمودی و دیگران ۱۳۹۳).

این اقتصاددانان، حامی رویکرد «توسعه‌ی انسان‌محور» بودند و به تدریج با اقبال نهادهای بین‌المللی و به ویژه سازمان ملل متحد نیز مواجه شدند. در اواخر دهه ۱۹۸۰، برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) در گزارشی در کنار عبارت «سرمایه انسانی»، عبارت جدید «توسعه‌ی انسانی»^۵ را مطرح کرد و در سال ۱۹۹۰، اولین گزارش رسمی شاخص توسعه‌ی انسانی^۶ از سوی سازمان ملل منتشر شد (شکوهی و مطهر ۱۳۹۹، ۶۳). در گزارش توسعه انسانی که سازمان ملل در سال ۱۹۹۰ منتشر کرد، بر این امر تاکید شد که انسان‌ها ثروت واقعی هر ملتی هستند و هدف از فرآیند

جدول ۱. برخی دیدگاه‌های اندیشمندان غربی در باب کرامت انسانی (مأخذ: شکوهی و مطهر ۱۳۹۹، ۶۵)

اندیشمند	دیدگاه و معیارهای کرامت انسانی
امانوئل کانت	کانت مبنای اصلی کرامت را در میزان توانایی روحی و اخلاقی برای وضع قوانین کلان اخلاقی می‌داند و به بیان دیگر در «خودمختاری اخلاقی و استقلال ذاتی» او باید پیدا کرد. کانت با ارائه نظریه کرامت بیان می‌کند: ۱. کرامت انسانی به ارزش او اشاره دارد. ۲. کرامت ارزشی است که تمام انسان‌ها به طور ذاتی و مساوی از آن برخوردارند. ۳. کرامت انسانی ارتباط عمیق و تنگاتنگی با استقلال و خودمختاری ذاتی انسان دارد. ۴. کرامت انسانی به طور اجتناب‌ناپذیر با عقلانیت خودآگاه انسان مرتبط است. ۵. کرامت انسانی مبنای حقوق مساوی بشر است.
نوردنفلت	لنارت نوردنفلت ^۸ اقسام کرامت انسانی را در چهار دسته طبقه‌بندی می‌کند: ۱. کرامت شایستگی: با رتبه و موقعیت اجتماعی افراد در جامعه مرتبط است. ۲. کرامت اخلاقی: این قسم از کرامت با احترام به خویشترن گره خورده است. ۳. کرامت هویت: افرادی که خود را فرد مستقلی می‌دانند؛ دارای کرامت هویت هستند. ۴. کرامت ذاتی انسان: همه ما به خاطر اینکه انسان هستیم آن را داریم.
سلمازی	دانیل سلمازی ^۹ کرامت را در سه قسم طبقه‌بندی می‌کند: ۱. کرامت ذاتی: همه انسان‌ها بدون نظر از اینکه دارای فضائل روانی، جسمی، اجتماعی، اقتصادی و... هستند. ۲. کرامت اکتسابی: انسان به صورت ارادی و از طریق به کار انداختن استعدادها و توانایی ذاتی خود به دست می‌آورد. ۳. کرامت شکوفاکننده: واژه اینفلوروست اشاره به یک فرایند ارزشی دارد که باعث تعالی انسان‌ها می‌شود.
اوماتونا	دونال اوماتونا ^{۱۰} در تحقیقی کرامت انسانی را در چهار بعد طبقه‌بندی نمود: ۱. کرامت ذاتی: با انسان بودن در ارتباط است. ۲. کرامت اکتسابی: اشاره به انسان و شخص بزرگی دارد. ۳. احساس خودکرامتی. ۴. اقدام برخلاف صیانت از کرامت نفس.

کارهایی را انجام می‌دهند که دیگران قادر به آن نیستند (سیدی‌نیا ۱۳۸۷، ۱۱۷). با این حال، در این نوشته، منظور از کرامت انسانی، چنین قدرتی نیست. در زیر به نمونه‌هایی از اشارات برخی متون اسلامی به بحث کرامت انسانی پرداخته می‌شود:

۱. انسان شخصیت و کرامتی دارد که او را در رفیع‌ترین منزلت در میان پدیده‌های هستی قرار می‌دهد. خداوند در قرآن فرموده است «ما فرزندان آدم را گرمای داشتیم و آنها را در خشکی و دریا حمل کردیم و از انواع روزی‌های پاکیزه به آنان عطا کردیم و آنها را بر بسیاری از موجوداتی که خلق کرده‌ایم، برتری بخشیدیم»^{۱۱} (آیه ۷۰ سوره اسراء قرآن کریم).

۲. علامه طباطبایی در تفسیر آیه‌ی مبارک فوق، تصریح می‌کند که مراد از بنی‌آدم در این آیه جنس بشر است؛ صرف‌نظر از

در ادامه به بیان معنا و مفهوم لغوی واژه «کرامت انسانی»، جایگاه کرامت انسانی و انواع آن در میان مسلمانان پرداخته می‌شود. «کرامت» واژه‌ای عربی و از ریشه کرم است و در معنای لغوی، مفاهیم مختلفی را دربرمی‌گیرد که شامل: ارزش، حیثیت، انسانیت، نزاهت از فرومایگی و پاک بودن از آلودگی‌ها، احسان و بخشش، جوانمردی و سخاوت (دهخدا ۱۳۸۵) می‌شود. ریشه «کرم» و مشتقات آن در قرآن با صیغه‌های متفاوت ۴۷ بار (در ۲۹ سوره و ۴۶ آیه) وارد شده است (فلسفی و دیگران ۱۳۹۵، ۴۶). برخی از محققان، کرامت را به معنی توانایی انجام امور خارق‌العاده دانسته‌اند. برای مثال، از نظر سیدی‌نیا، «کرامت» در اصطلاح علم کلام و اخلاق، توان، شایستگی و شأنی است که خداوند متعال به انسان‌های وارسته و پرهیزگار می‌بخشد که آنان در سایه آن،

بیان آیت‌الله محمدتقی جعفری تبریزی، کرامت انسان الهی عبارتست از آن شرف، حیثیت و ارزشی که با کوشش اختیاری در مسیر تزکیه نفس و تحصیل معرفت و تقرب به پروردگار متعال به دست می‌آید. که شناخت و احترام به آن یکی از مقدمات ضروری کرامت انسانی است. این همان چیزی است که خداوند فرموده است^{۱۳} (جعفری تبریزی ۱۳۸۰، ۸۹-۸۸). بسیاری دیگر از علما، مانند آیت‌الله جعفری تبریزی قائل به تفکیک انواع کرامت هستند و معتقدند که دو نوع کرامت ذاتی (که با معیارهایی نظیر خلقت الهی، خلافت الهی، تعقل و اختیار تعریف می‌شود) و کرامت اکتسابی (با معیارهایی نظیر تقوا، ایمان، علم و مجاهده) قابل طرح خواهند بود (خانزاده امیرسالاری ۱۳۹۴، ۴۷-۶۰). همین رأی را می‌توان در آثار علمای دیگری همچون شهید مطهری نیز جستجو کرد. در ادامه به بیان معیارهای کرامت انسانی از دیدگاه فقهای اسلامی پرداخته می‌شود.

جدول ۲. برخی دیدگاه‌های فقهای مسلمان در باب کرامت انسانی (مأخذ: نگارندگان)

فقیه	دیدگاه و معیارهای کرامت انسانی
ملاصدرا	۱. ظرفیت علمی، ۲. خلافت الهی، ۳. اختیار و آزادی، ۴. برخورداری از روح الهی، ۵. خردورزی و فرزاندگی، ۶. کمال‌طلبی انسان، ۷. سعادت‌جویی
امام خمینی	۱. امنیت، ۲. عدالت، ۳. ممنوعیت اعمال غیرانسانی، ۴. عدم تجسس، ۵. چشم‌پوشی از خطا، ۶. آرامش، ۷. ممنوعیت از اهانت به انسان
شهید مطهری	۱. تعقل، ۲. آزادی، ۳. عمل صالح، ۴. ایمان، ۵. احترام به حقوق
علامه جعفری	۱. علم، ۲. عمل صالح، ۳. اختیار و آزادی، ۴. تقوا، ۵. برابری انسان، ۶. رعایت حقوق اجتماعی

انواع کرامت انسانی در اسلام

با دقت در معنای لغوی و مفهومی کرامت انسانی، می‌توان دریافت که کرامت بیانگر دو نوع ویژگی کاملاً متمایز از یکدیگر، در انسان است. برخی از آنها درجه و موقعیت، جایگاه اجتماعی، سیاسی، دینی را بیان می‌دارند؛ که این نوع کرامت را کرامت اکتسابی می‌نامند. برخی دیگر از ویژگی‌ها، ذاتی هستند؛ مانند انسانیت، که این نوع از کرامت را کرامت ذاتی می‌نامند. علامه

کرامت‌های خاصه و فضائل روحی و معنوی که به پاره‌ای اختصاص داده است. لذا این آیه مشرکین و کفار و فساق همه را شامل می‌شود (صالحی و عباسی ۱۳۹۰، ۵۵). هریک از دو کلمه تفضیل و تکریم ناظر به یک دسته از مواهب الهی است که به انسان عطا شده و این امر بیانگر جایگاه والای انسان در قیاس به سایر خلائق است.

۳. امیرالمومنین در نامه‌ای خطاب به امام حسن (ع) می‌فرماید: «نفس خویش را از هر پستی، بزرگ و برتر بدار؛ آنچه از نفس خود بیازی عوض ندارد». نفس خود را نیاز که این عطیه با ارزش را که مافوق هر ارزشی است نباید از کف داد؛ زیرا بعد از آن به سوگش نشستن را اثری نشاید (فلسفی و دیگران ۱۳۹۵، ۴۸). کرامت انسانی از بارزترین جلوه‌های حکومت علوی است.

موضوع کرامت انسانی مورد توجه بسیاری از اندیشمندان مسلمان بوده است. برخی از فقها، اصل کرامت بشری را مانند «اصل عدالت» از اصول پیش‌فقهی عنوان می‌دهند. منظور از «اصول پیش فقهی»، اصولی است که چنین نیستند که در عرض قواعد درون فقهی قرار گیرند؛ بلکه در فوق و یا به تعبیر در طول آنها هستند (محقق داماد ۱۳۹۶). برخی از فقها، کرامت انسانی را امری درون‌دینی می‌دانند. برای نمونه، به تعبیر آیت‌الله جوادی آملی، کرامت انسانی در قرآن آن است که در قلمرو دین می‌گنجد. قلمرو دین آن است که انسان، دین‌شناس، دین‌باور و دین‌دار باشد. اگر شخصی هوی‌مدار بود نه خدامحور، این خلیفه‌الله نیست؛ وقتی خلیفه‌الله نبود «کرنا» شامل او نمی‌شود (یدالله‌پور ۱۳۹۳، ۷۷). آیت‌الله محمد تقی مصباح‌یزدی معتقد است که کرامت ذاتی بار ارزشی ندارد؛ بلکه اختصاص به خداوند دارد. آن کرامتی با ارزش و حقوقی است که با اختیار باشد (میراحمدی و کمالی‌گوکی ۱۳۹۶، ۳۹). البته همه‌ی فقها با این نظر هم‌رأی نیستند و بسیاری از آنها، همه‌ی ابناء بشر و نه تنها مسلمانان را واجد کرامت انسانی می‌دانند. برای مثال، از نظر شیخ زین‌الدین بن علی عاملی جباعی، معروف به شهید ثانی، کرامتی که خداوند در آیه‌ی شریفه ۷۰ سوره اسراء برای فرزندان آدم اعلام داشته، عام است و اختصاص به مومنان ندارد. انسان‌ها در روابط با یکدیگر همواره باید آن را لحاظ کنند؛ یکدیگر را با هر عقیده قلبی بپذیرند و به کرامت الهی اعطا شده به انسان حرمت نهند (محقق داماد ۱۳۹۶). برخی دیگر از فقها، برای مفهوم کرامت انواع یا سطوحی را تعریف کرده‌اند. در

مباحث کرامت انسانی از جمله مباحث حیاتی و مهم در حوزه‌ی انسان‌شناختی می‌باشد که در مکاتب مختلف الهی و بشری رویکردهای متفاوتی را به وجود آورده است و در خصوص آن تفاسیر بسیاری عرضه شده است. دین مبین اسلام، مسئله‌ی کرامت انسانی را در مواضع و جایگاه‌های مختلف مورد بررسی قرار داده است. نتایج حاصل از مطالعات اندیشمندان مسلمان در این خصوص را می‌توان، در آیات قرآن کریم، نهج‌البلاغه، آثار شخصیت‌های برجسته‌ی دینی نظیر امام خمینی (ره)، آیت‌الله طباطبایی، علامه محمدتقی جعفری تبریزی، و... مشاهده نمود. اصطلاح و بحث در زمینه کرامت انسانی در اصل مفهوم و ریشه‌ای دیرینه در کتب فلسفی و سنت‌های مذهبی دارد؛ لذا در باب کرامت انسانی اندیشمندان غیرمسلمان نیز به بررسی این مباحث پرداخته اند که نتایج حاصل از آن را می‌توان در آثار و نوشته‌های دی کونینچ، گریفین هسلین، آندورو، نوردنفلت، و... مشاهده نمود. در ادامه میزان فراوانی و ارجاعات معیارهای کرامت انسانی از دیدگاه اندیشمندان اسلامی و غیرمسلمان بررسی شده است که سعی شده برخی از آن‌ها که دارای قرابت معنایی بوده؛ در یک دسته قرار بگیرند.

محمدتقی جعفری در تقسیم کرامت انسانی می‌فرماید: در اسلام دو نوع کرامت برای انسان‌ها ثابت شده است:

- کرامت ذاتی و حیثیت طبیعی که همه انسان‌ها مادامی که با اختیار خود به جهت ارتکاب به خیانت و جنایت بر خویشان و دیگران آن را از خود سلب نکنند از این صفت شریف برخوردارند؛
- کرامت ارزشی که از به کار انداختن استعدادها و نیروهای مثبت در وجود آدمی و تکاپو در مسیر رشد و کمال ناشی می‌شود. این کرامت، اکتسابی و اختیاری است و ارزش نهایی و غایی انسان به همین است» (رحیمی‌نژاد ۱۳۹۰، ۱۱۵).

در بیان مباحث کرامتی اینگونه دریافت می‌شود که کرامت ذاتی، جزء لاینفک و حقیقت وجودی آدمی است اما کرامت اکتسابی جایگاه و ارزشی است که آدمی با اختیار و اراده خویش می‌تواند به آن دست یابد.

ارجاعات اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان به معیارهای کرامت انسانی

جدول ۳. تعدد ارجاعات به معیارهای کرامت انسانی از دیدگاه اندیشمندان غیرمسلمان (مأخذ: نگارندگان)

معیارهای کرامت انسانی	De Koninck (2009)	Nordenfelt (2004)	Griffin-Heslin (2005)	Giesinger (2012)	Sulmasy (2013)	Leget (2013)	Andorno (2009)	De Baets (2007)	Varelius (2012)
آزادی	*			*			*	*	
ارتباطات			*						
احترام	*		*	*	*	*	*	*	*
افتخار							*		
انسانیت	*				*				
اعتماد به نفس					*				
اختیار			*					*	
توانمندسازی			*				*		
مسئولیت‌پذیری	*						*		
حق برابر				*				*	
عدالت		*		*				*	*
اتحاد		*					*		
سلامت	*		*						
پاسخگویی	*		*						
توانایی و خلاقیت					*				*

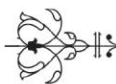
ادامه جدول ۳. تعدد ارجاعات به معیارهای کرامت انسانی از دیدگاه اندیشمندان غیرمسلمان (مأخذ: نگارندگان)

معیارهای کرامت انسانی	De Koninck (2009)	Nordenfelt (2004)	Griffin-Heslin (2005)	Giesinger (2012)	Sulmasy (2013)	Leget (2013)	Andorno (2009)	De Baets (2007)	Varelius (2012)
عزت نفس				*		*			
هویت	*				*		*		
نیکوکاری								*	
هویت‌بخشی								*	
قدرت و ثروت				*					
شایستگی		*							

جدول ۴. تعدد ارجاعات به معیارهای کرامت انسانی از دیدگاه اندیشمندان مسلمان (مأخذ: نگارندگان)

معیارهای کرامت انسانی	طاہری (۱۳۸۴)	میراحمدی و کمالی - گوکی (۱۳۹۳)	نقیبی (۱۳۹۱)	درتاج و محمدرضایی (۱۳۹۵)	علیخانی (۱۳۸۵)	امام موسی صدر (۱۳۹۰)	آقاداتاشی (۱۳۹۳)	آشورماہانی (۱۳۹۲)	میرسپاسی و دیگران (۱۳۹۲)
ایمان و خداپوری	*						*		
خودباوری	*								
هدایت‌پذیری	*							*	
معرفت	*			*			*		
عبادت و بندگی	*					*			
آرامش و امنیت		*							
عدالت		*			*				*
عدم تجسس		*							
چشم‌پوشی خطا		*							
خلافت الهی		*	*	*					
عقل و خردورزی		*	*	*	*		*	*	*
اختیار و آزادی		*	*	*	*		*	*	
خلقت الهی			*						
کمال‌طلبی				*					
وحدت و اتحاد				*	*				
احترام به حقوق					*		*		
آموزش					*				
رفاه و آسایش		*	*		*	*			*
برابری نزد خدا					*	*	*		
مسئولیت‌پذیری				*	*				*
توانمندسازی					*	*			
تقوا و عمل صالح							*	*	
قانون‌مداری								*	*
رسیدگی به مردم	*					*			*

شناسایی گردید. سپس آنهایی که به لحاظ مفهومی با یکدیگر شباهت داشتند، در دسته‌بندی قرار گرفتند. بعد از سنجش روایی از نخبگان و صاحب‌نظران، آن دسته از معیارها که وزن آنها ۵ یا بیشتر از آن بوده، جداگانه جمع‌آوری شده و در قالب پرسشنامه‌ی نهایی جهت بررسی تطبیقی آنها در دو محله حکیمیه و خیابان ایران در اختیار ساکنان این محلات قرار گرفته شد. بر این اساس، معیارهای زیر با تغییر جزئی در ادبیات برخی از آنها در جهت انطباق با نحوه‌ی ارزیابی محلات، مبنای مطالعه‌ی حاضر واقع شده‌اند.

می‌توان به صورت کلی بیان داشت که نظریات در باب مفهوم کرامت انسانی قابل تفکیک به سه دسته‌ی کلی است. دسته‌ی اول، نظریاتی هستند که مفهوم کرامت انسانی را امری ذاتی می‌دانند (نظریه‌ی انسان‌گرایانه)؛ دسته‌ی دوم، معتقدند که کرامت وابسته به حفظ ارزش‌ها و اختیار است و با فساد و جرم تحت‌الشعاع قرار می‌گیرد (نظریه اقتضا)؛ و دسته سوم نظریاتی هستند که به هر دو نوع کرامت ذاتی و اکتسابی معتقدند و تقابلی میان آنان نمی‌یابند (نظریه افزوده) (شکوهی و مطهر ۱۳۹۹، ۶۷). ابتدا فهرستی از معیارهای مورد تأکید منابع مختلف

جدول ۵. معیارهای مورد استفاده در مطالعه‌ی حاضر برای تدوین پرسش‌نامه سنجش کرامت انسانی در محلات (مأخذ: نگارندگان)

معیارهای کرامت انسانی		
آزادی و اختیار	امکانات لازم جهت برقراری ارتباطات	اقدامات و برنامه‌های لازم به منظور توانمندسازی افراد
احترام به دیگران	امکان پیشرفت برای همه ساکنان	پایبندی مسئولین محلی به انجام وظایفشان
وحدت و اتحاد	عدم دخالت در حوزه فردی افراد	برنامه‌های لازم به منظور رشد و تعالی روحی و معنوی افراد
عدالت و برابری	شرکت در مراسمات نیکوکاری و خیریه	احترام به ارباب رجوع و مشتری
سلامت	پایبندی به اصول اخلاقی	مسئولیت همه اهالی نسبت به یکدیگر
امنیت و آرامش	اعتماد به نفس و خودباوری	پاسخگویی و خدمات‌رسانی (اجتماعی) به افراد
هدایت‌پذیری	پایبندی و احترام به قانون	نهادسازی برای حمایت و توانمندسازی محرومان
رفاه و امکانات	امکانات لازم جهت آموزش به منظور افزایش معرفت، علم و خرد	

خلقت برای او خلق شده است. لذا به نظر می‌رسد تفاوت میان رویکرد غربی نسبت به رویکرد دینی، تفاوت در تعریف هدف باشد. در نگاه غربی، هدف از توسعه در گذشته بیشتر کسب سرمایه و امروزه در بهترین شق آن، انسان و حقوق بشر بوده است؛ اما در نگاه فقهای اسلامی، هدف رسیدن به مقام تقرب خداوند است و از همین روی به جای انسان‌محوری، از خدامحوری یاد می‌شود. این نگاه البته به شأن و کرامت انسانی توجهی ویژه دارد. این تفاوت در نگرش سبب تمایز معیارهای کرامت انسانی در این دو نخله شده است. در نمودار ۱، به تطبیق و تلفیق معیارهای مستخرج از آرای اندیشمندان مسلمان و غیرمسلمان نشان داده شده است.

تطبیق و تلفیق معیارهای کرامت انسانی با رویکرد اسلامی و غیراسلامی در شهرسازی

دیدگاه‌های اسلامی در مورد کرامت انسانی در برابر دیدگاه‌های غربی که بر مبنای اومانستی بنا نهاده شده؛ دارای تفاوت بسیار است. در نگاه غربی انسان موجودی است در کنار موجودات دیگر که خواستار بهره‌مندی از طبیعت است و می‌خواهد با دانش و سایر وسایل مورد اختیارش از طبیعت استفاده هر چه بیشتر نماید و نگاهش به خلقت در همین حد و اندازه، ثبت و بسط دارد؛ ولی در دیدگاه اسلامی انسان از شریف‌ترین موجودات هستی است. در این دیدگاه انسان برای هدفی بسیار والا و گرامی‌تر از زندگی مادی این جهان خلق شده است و تمام موجودات و البته تمام

معرفی محدوده‌های مورد مطالعه

محله حکیمیه شرقی‌ترین محله شهر تهران است که در کنار ورودی شرقی شهرستان تهران واقع شده است. این محله از شمال به بزرگراه بابایی، از جنوب به جاده دماوند، از شرق به تلو و جاده لشکرک و از غرب به خیابان‌های شهید عباسپور، ۳۵ متری احسان، شهید جعفرپناه و جشنواره منتهی می‌گردد. همچنین محله حکیمیه از شمال با حریم منطقه ۴ شهرداری تهران، از جنوب با منطقه ۱۳ شهرداری تهران، از طرف شرق به حریم منطقه ۴ منتهی شده و از غرب با محله گلشن و محله جوادیه همسایه است (شهرداری منطقه ۴ تهران، ۱۳۸۷). محله حکیمیه را می‌توان به قسمت صنعتی اتحاد که محدوده‌ای کاملاً غیرمسکونی با بافتی متمایز است؛ و قسمت شهرک مسکونی حکیمیه مجزا کرد. در بخش مسکونی این محله (شهرک) مراکز خدماتی شامل مدارس و مهدکودک، دانشگاه‌ها، مساجد، حسینیه‌ها و حوزه‌های علمیه، مراکز درمانی، مراکز خدماتی، مراکز انتظامی، شهرداری، خانه فرهنگ حکیمیه، کتابخانه، مراکز ورزشی، فروشگاه‌ها، ایستگاه آتش‌نشانی، مرکز مکانیزه خدمات شهری، مرکز مدیریت بحران، و ... وجود دارد.

محله ایران در ناحیه ۴ منطقه ۱۲ شهرداری تهران، در مرکز شهر واقع شده است. این محله حدفصل خیابان‌های لاله‌زار، فردوسی، سعدی، اکباتان، ایران، ۱۷ شهریور، بهارستان و دروازه شمیران را دربرمی‌گیرد. خیابان ایران یکی از خیابان‌های با ارزش و سابقه تاریخی و اهمیت فرهنگی-اجتماعی تهران می‌باشد. خیابان باریک و بلندی که از خیابان مجاهدین اسلامی (آبسردار سابق) شروع می‌شود و تا خیابان عبدالرضا شیرازی (آبشار سابق) ادامه پیدا می‌کند. محله‌ای که امروزه تحت عنوان ایران شناخته می‌شود از شمال به خیابان مجاهدین اسلام، از جنوب به خیابان امیرکبیر، از شرق به خیابان ۱۷ شهریور و از غرب به خیابان ابن‌سینا محدود می‌شود. طی سال‌های متمادی کاربری‌های مختلفی در این محدوده شکل گرفته‌اند که با توجه به اعتقادات مذهبی مردم، مساجد مهم‌ترین آن‌ها را تشکیل می‌دهند. این محله از نظر فعالیت‌های مذهبی بسیار فعال بوده و هم اکنون نیز مساجد آن نقش مهمی را در اداره محله ایفا می‌نمایند.

ابتدا معیارها تبیین گردید. با استفاده از مطالب و اطلاعات گردآوری شده، متغیرهای مورد بررسی مشخص گردیده و سپس جهت سنجش هر یک از متغیرها، تعدادی گویه و سوال تدوین شد که ساختار پرسشنامه را تشکیل داده‌اند. به منظور تأیید روایی صوری پرسشنامه، گویه‌های به کار گرفته شده در این پیمایش به ۲۲ نفر از کارشناسان و استادان مربوطه ارائه شده و در مورد اعتبار آن‌ها نظرخواهی شد که با اصلاحات لازم، مورد استفاده قرار گرفته است. همچنین برای میزان تحقق این معیارها در دو محله قدیمی و نوساز خیابان ایران و حکیمیه با معیارهای مستخرج از مبانی نظری، مطالعات پیمایش میدانی صورت می‌پذیرد. روش نمونه‌گیری تصادفی و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، با ضریب خطای ۱۰٪، حجم نمونه برابر ۲۰۰ نفر (شامل ۱۰۰ نفر در محله حکیمیه و ۱۰۰ نفر در محله ایران) در نظر گرفته شده است.

$$\text{محله حکیمیه} = \frac{(137962) * (1.96) * (1.96) * (0.5) * (0.5)}{(137962) * (0.1) * (0.1) + (1.96) * (1.96) * (0.5) * (0.5)} = 95.97$$

$$\text{محله ایران} = \frac{(48732) * (1.96) * (1.96) * (0.5) * (0.5)}{(48732) * (0.1) * (0.1) + (1.96) * (1.96) * (0.5) * (0.5)} = 95.85$$

به منظور تأیید روایی با اعتبار پرسش‌نامه، از شیوه‌ی تأیید روایی صوری استفاده شده است. همچنین برای تأیید پایایی پرسش‌نامه، پس از تکمیل پرسشنامه به وسیله‌ی ضریب آلفای کرونباخ ۱۳ انسجام درونی گویه‌ها مورد سنجش قرار گرفت، تا پایایی مقیاس -ها مورد ارزیابی قرار گیرند که انسجام درونی گویه‌ها بیشتر از ۰.۷ و مقدار آن ۰.۸۳۳ می‌باشد.

Scale: ALL VARIABLES

Case Processing Summary

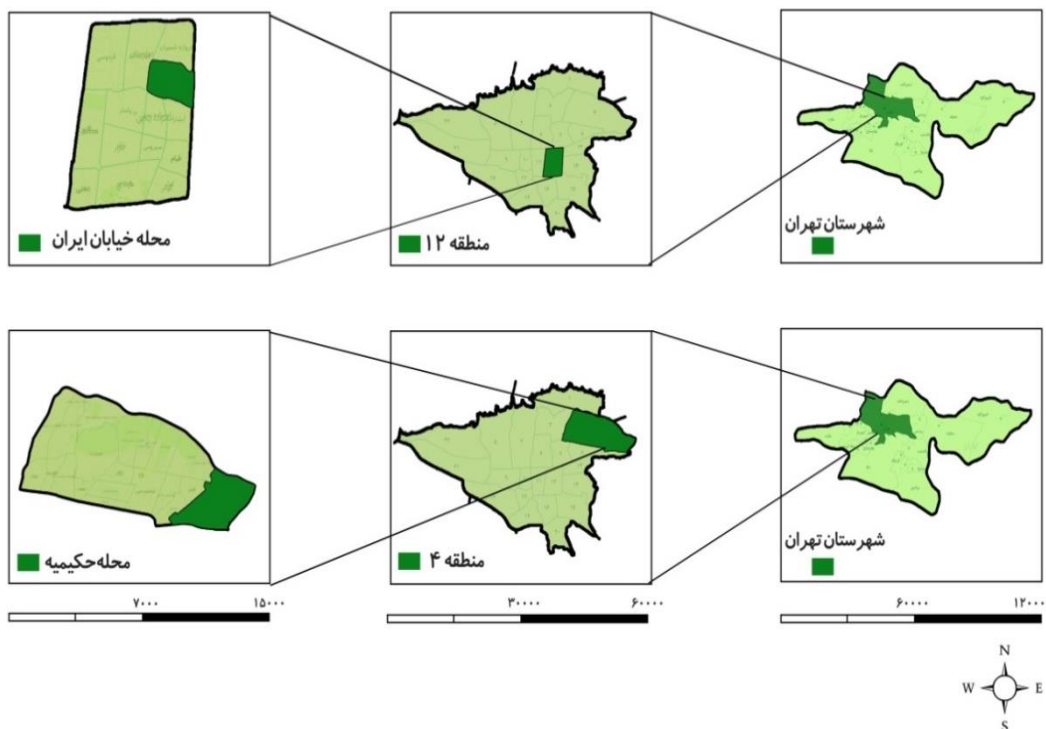
		N	%
Cases	Valid	199	99.5
	Excluded ^a	1	.5
Total		200	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.833	23

تصویر ۱. محاسبه‌ی آلفای کرونباخ به منظور تأیید پایایی پرسش‌نامه (مأخذ: نگارندگان)

تصویر ۲. موقعیت محلات حکیمیه واقع در منطقه ۴ و خیابان ایران واقع در منطقه ۱۲ شهر تهران (مأخذ: نگارندگان)

داشتند صورت گرفت؛ در مرحله‌ی بعدی این معیارها برای سنجش روایی و عدم روایی و نیز وزن دهی به آن‌ها، در قالب پرسشنامه-ای در اختیار جمعی از نخبگان قرار داده شد. در نهایت آن دسته از معیارها و مولفه‌هایی که در امر وزن‌دهی، وزن آنها ۵ یا بیشتر از آن بوده است، جداگانه جمع‌آوری شده و در قالب پرسشنامه‌ای نهایی جهت بررسی تطبیقی مولفه‌ها و معیارهای کرامت انسانی به عنوان یکی از ویژگی‌های شهر مطلوب اسلامی در دو محله نوساز و قدیمی حکیمیه و خیابان ایران واقع در مناطق ۴ و ۱۲ شهر تهران در اختیار اهالی و ساکنان این محلات قرار گرفت.

پاسخگویی به سوالات پژوهش و آزمون فرضیه

سوال اول: معیارهای کرامت انسانی در شهر کدامند؟

امروزه با طرح مباحثی نظیر توانمندسازی، حق به شهر، توسعه‌ی انسانی و آموزش شهروندی، به تدریج ابعاد فضایی کرامت انسانی محل بحث متخصصان و اندیشمندان قرار گرفته است. با این حال، ضرورت تعریف روش و معیارهایی برای ارزیابی کرامت انسانی در سیاست‌های کلان توسعه شهری همچنان محسوس

طبق آمار ارائه شده در سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ مرکز آمار ایران، جمعیت محله حکیمیه ۱۳۷۹۶۲ نفر و جمعیت محله ایران ۴۸۷۳۲ نفر جمعیت اعلام شده است. همچنین بعد خانوار در محله حکیمیه معادل ۳/۱۷ نفر و محله خیابان ایران معادل ۳/۰۹ نفر می‌باشد (مرکز آمار ایران ۱۳۹۵).

جدول ۶. اطاعات جمعیتی در سال ۱۳۹۵ (مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵)

نام محله	جمعیت	تعداد خانوار	بعد خانوار
حکیمیه	۱۳۷۹۶۲	۴۳۴۷۵	۳/۱۷
خیابان ایران	۴۸۷۳۲	۱۵۷۵۲	۳/۰۹

نتایج و بحث: سنجش کرامت انسانی در محله‌های

خیابان ایران و حکیمیه و آزمون فرض

پس از آنکه، از بررسی منابع اسلامی و همچنین منابع اندیشمندان غیرمسلمان در حوزه‌ی مباحث کرامت انسانی معیارها و مولفه‌های کرامت انسانی استخراج و جمع‌آوری شد؛ و دسته‌بندی اولیه‌ای از معیارها و مولفه‌هایی که به لحاظ مفهومی با یکدیگر شباهت

سوال ۲×) + (تعداد جواب‌های مخالفم در یک محله برای یک سوال ۱×) + (تعداد جواب‌های کاملاً مخالفم در یک محله برای یک سوال ۰×) و در نهایت تقسیم به کل پرسشنامه‌های یک محله که ۱۰۰ نفر می‌باشد؛ محاسبه شده است. با تحلیل نمودارهای بدست آمده از جواب‌های پرسشنامه که توسط ۱۰۰ نفر از اهالی محله خیابان ایران و ۱۰۰ نفر از اهالی محله حکیمیه پاسخ داده شده بود؛ و همچنین مقایسه میانگین امتیاز محاسبه شده هر سوال که دربرگیرنده یکی از معیارهای کرامت انسانی می‌باشد؛ برای هر محله، این‌گونه دریافت شد که رضایت ساکنان محله خیابان ایران نسبت به تحقق معیارهای کرامت انسانی در محله خود بیشتر از ساکنان محله حکیمیه می‌باشد. با توجه به آن که به ازای هر سوال (معیار)، یک گویه در نظر گرفته شد و از پرسش‌شوندگان خواسته شد که در چارچوب طیف لیکرت، از میان گزینه‌های کاملاً موافقم (امتیاز چهار) تا کاملاً مخالفم (امتیاز صفر) درباره موافقت یا مخالفت خود با وجود هر یک از معیارها در محله خود گزینه‌ای را انتخاب کنند؛ میانگین امتیاز هر محله عددی بین ۰ تا ۴ می‌باشد که هر چقدر این مقدار به عدد ۴ نزدیک باشد نشان‌دهنده مطلوبیت محله و رضایت بیشتر ساکنان و هر چقدر این میانگین به عدد ۰ نزدیک باشد بیان‌کننده عدم رضایت ساکنان از تحقق و وجود معیارهای کرامت انسانی در محله خود می‌باشد. میانگین امتیاز پاسخ پرسش‌شوندگان در محله خیابان ایران بیشتر از محله حکیمیه است. این مقدار برای محله خیابان ایران ۲.۲۶ و برای محله حکیمیه ۱.۵۹ است که این نشان می‌دهد که تحقق و رعایت معیارهای کرامت انسانی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر از محله نوساز حکیمیه است.

آزمون فرضیه

فرضیه پژوهش: به نظر می‌رسد معیارهای کرامت انسانی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر از محله جدید و نوساز حکیمیه قابل درک و دریافت است.

H0: معیارهای کرامت انسانی در محله جدید و نوساز حکیمیه بیشتر از محله سنتی و قدیمی خیابان ایران درک می‌شود؛ با این شرط که میانگین امتیاز محلات از معیارهای کرامت انسانی در محله حکیمیه بیشتر محله خیابان ایران باشد.

H1: معیارهای کرامت انسانی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر از محله جدید و نوساز حکیمیه درک می‌شود؛ با این

است. براین اساس، در نهایت، معیارهای «آزادی و اختیار»، «ارتباطات»، «احترام به حقوق دیگران»، «افتخار»، «انسانیت»، «اعتماد به نفس»، «توانمندسازی»، «مسئولیت‌پذیری»، «عدالت و برابری»، «وحدت و اتحاد»، «سلامت روح و جسم»، «پاسخگویی اجتماعی و خدمت به خلق»، «خلاقیت»، «توانایی»، «عزت نفس»، «به رسمیت شناختن دیگران»، «توجه به راحتی دیگران»، «اخلاق»، «هویت»، «نیکوکاری»، «قدرت»، «ثروت»، «شایستگی»، «ایمان و خداآوری»، «خودباوری»، «هدایت‌پذیری»، «معرفت»، «عبادت، بندگی و عمل صالح»، «آرامش و امنیت»، «ممنوعیت از اعمال غیرانسانی»، «جلوگیری از خودسری‌ها»، «عدم تجسس در حوزه فردی افراد»، «چشم‌پوشی از خطاهای شخصی و خصوصی»، «ممنوعیت از اهانت به انسان»، «انسان‌برگزیده و خلافت الهی»، «بهره‌مندی از عقل و خردورزی»، «خلقت الهی، فطرت»، «علم و ظرفیت شگرف علمی»، «غایت بودن انسان‌ها برای آفریده‌ها»، «برخورداری از روح الهی»، «کمال‌طلبی انسان»، «سعادت‌جویی»، «فهم و ادراک»، «وقوف بر کرامت انسانی»، «تعالی روحی و معنوی»، «رفاه»، «آموزش»، «امکان پیشرفت برای همه انسان‌ها»، «مساوی بودن افراد نزد خدا»، «مسئولیت همه اهالی شهر نسبت به یکدیگر»، «تهدادسازی برای توانمندسازی محرومان»، «غیرقابل‌اغماض بودن»، «ارباب‌رجوع‌محوری» و «قانون‌مداری» از آرای متفکران و اندیشمندان درباره کرامت انسانی قابل تمیز است.

سوال دوم: معیارهای کرامت انسانی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر درک و دریافت می‌شود یا در محله نوساز و جدید حکیمیه؟

به نتایج حاصل از پرسش‌نامه برای هر یک از معیارهای کرامت انسانی که با توجه به پاسخ‌های ساکنان درباره موافقت یا مخالفت خود با وجود گویه‌ها در محله خود می‌باشد، پرداخته شده است. به منظور مقایسه دقیق‌تر این معیارها در دو محله مذکور علاوه بر رسم نمودار، میانگین امتیاز هر سوال برای هر محله نیز محاسبه شده است. امتیاز هر سوال به این صورت که: (تعداد جواب‌های کاملاً موافقم در یک محله برای یک سوال ۴×) + (تعداد جواب‌های موافقم در یک محله برای یک سوال ۳×) + (تعداد جواب‌های نه موافقم نه مخالف و تعداد جواب‌ن داده‌ها در یک محله برای یک

و رضایت از میزان پایبندی مسئولین محلی به انجام وظایفشان در محله پایین است.

• بیشتر بودن تعداد افراد موافق مبنی بر رضایت از میزان برقراری عدالت و برابری در محله ایران نسبت به حکیمیه است؛ و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در حکیمیه ۱.۱۷ و محله ایران ۱.۵ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از میزان برقراری عدالت و برابری در محله خود نسبت به محله حکیمیه است.

• نشان‌دهنده اختلاف زیاد در بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق، مبنی بر وجود وحدت و اتحاد لازم بین ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۰.۸ و محله خیابان ایران ۲.۷۷ می‌باشد؛ نشان‌دهنده وجود وحدت و اتحاد لازم بیشتر بین ساکنان محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است.

• بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر رضایت از میزان سلامت روح و جسم ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۷۵ و محله خیابان ایران ۲.۵۴ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از میزان سلامت روح و جسم ساکنان در محله خود نسبت به محله حکیمیه است.

• بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر رضایت از میزان پاسخگویی و خدمات‌رسانی به ساکنان توسط مسئولین در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۶۷ و محله خیابان ایران ۱.۹۵ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از میزان پاسخگویی و خدمات‌رسانی به ساکنان در محله خود نسبت به محله حکیمیه است.

• بالا بودن اختلاف از جهت بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر پایبندی به اصول اخلاقی توسط ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله

• بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر رضایت از رعایت احترام به حقوق و راحتی دیگران در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۹۷ و محله خیابان ایران ۲.۷۵ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از رعایت احترام به حقوق و راحتی دیگران در محله خود نسبت به محله حکیمیه است.

• بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر اعتماد به نفس و خودباوری در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۴۱ و محله خیابان ایران ۲.۰۸ می‌باشد؛ نشان‌دهنده بالا بودن اعتمادبه‌نفس و خودباوری ساکنان محله خیابان ایران نسبت به حکیمیه است.

• بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر رضایت از توانمندسازی محله و ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۴۴ و محله خیابان ایران ۱.۵۴ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از توانمندسازی محله و ساکنان در محله خود نسبت به محله حکیمیه است. لازم است ذکر شود که با توجه به تعداد افراد ناراضی و پایین بودن میانگین وزنی این معیار در دو محله، اینگونه برداشت که این معیار در دو محله مذکور رعایت نشده است و در راستای توانمندسازی این محلات و ساکنان آن اقدامات هدفمندی صورت نگرفته است.

• بیشتر بودن تعداد افراد موافق مبنی بر رضایت از میزان پایبندی مسئولین محلی به انجام وظایفشان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است؛ و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۲۶ و محله خیابان ایران ۱.۴۸ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از میزان پایبندی مسئولین محلی به انجام وظایفشان در محله خود نسبت به محله حکیمیه است. لازم است ذکر شود که با توجه به تعداد افراد ناراضی و پایین بودن میانگین وزنی این معیار در دو محله، اینگونه برداشت شد که این معیار در دو محله مذکور رعایت نشده؛

و معنوی ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۲۴ و محله خیابان ایران ۱.۹۶ می‌باشد؛ نشان می‌دهد که بستر و برنامه‌های لازم به منظور رشد و تعالی روحی و معنوی ساکنان خیابان ایران بیشتر از محله حکیمیه است.

- برابر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر میزان رفاه و امکانات موجود، در محله خیابان ایران و حکیمیه می‌باشد و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۶۲ و محله خیابان ایران ۱.۶۷ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت تقریباً برابر ساکنان این دو محله از امکانات و بستر لازم جهت آموزش به منظور افزایش معرفت، فهم، علم و خرد در محله خود است. لازم است ذکر شود که با توجه به جواب‌های بدست آمده از سوال باز پرسشنامه این‌گونه به‌نظر می‌رسد که علت اصلی ناراضی بودن ساکنان محله حکیمیه از میزان رفاه و خدمات و امکانات موجود در محله خود، دسترسی نداشتن به ایستگاه مترو و دور بودن ایستگاه مترو به آن‌ها می‌باشد.
- بیشتر بودن تعداد افراد موافق مبنی بر وجود امکانات و بستر لازم جهت آموزش به منظور افزایش معرفت، فهم، علم و خرد، در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۳۱ و محله خیابان ایران ۱.۵ می‌باشد؛ نشان می‌دهد که امکانات و بستر لازم جهت آموزش به منظور افزایش معرفت، فهم، علم و خرد، در محله خیابان ایران از بیشتر از محله حکیمیه است.
- بیشتر بودن تعداد افراد موافق مبنی بر وجود شرایطی جهت امکان پیشرفت برای همه ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۲۴ و محله خیابان ایران ۱.۴۱ می‌باشد؛ نشان می‌دهد که امکان پیشرفت برای همه، در محله خیابان ایران از بیشتر از محله حکیمیه است.
- بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر وجود مسئولیت همه اهالی نسبت به یکدیگر در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین

حکیمیه ۱.۷۵ و محله خیابان ایران ۲.۸۳ می‌باشد؛ نشان می‌دهد که پایبندی به اصول اخلاقی توسط ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه بیشتر است.

- بالا بودن اختلاف از جهت بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر شرکت در مراسم مربوط به نیکوکاری و خیریه در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۵۱ و محله خیابان ایران ۲.۹۱ می‌باشد؛ نشان می‌دهد که شرکت ساکنان در مراسمات مربوط به نیکوکاری و خیریه در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه بیشتر است.
- بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر رضایت از وجود برنامه‌های لازم برای هدایت‌پذیری ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۰۲ و محله خیابان ایران ۲.۲۹ می‌باشد؛ نشان‌دهنده بهتر بودن وجود برنامه‌های لازم برای هدایت‌پذیری ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به حکیمیه است.
- بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق، مبنی بر رضایت از وجود امنیت و آرامش برای ساکنان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۸۱ و محله خیابان ایران ۲.۸۱ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از وجود و برقراری امنیت و آرامش برای ساکنان در محله خود نسبت به حکیمیه است.
- بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر رضایت از رعایت عدم تجسس و دخالت در حوزه فردی افراد در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۹۱ و محله خیابان ایران ۲.۶۷ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از رعایت عدم تجسس و دخالت در حوزه فردی افراد در محله خود نسبت به محله حکیمیه است.
- بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر رضایت از وجود بستر و برنامه‌های لازم به منظور رشد و تعالی روحی

نتیجه‌گیری

کرامت انسانی، از مفاهیم مهم اما نسبتاً پیچیده در ادبیات علوم انسانی است. تعداد مقالات و کتبی که در چارچوب رشته‌ی شهرسازی (اعم از برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای، طراحی شهری و مدیریت شهری) مفهوم کرامت انسانی را موضوع بحث خود قرار داده باشند؛ بسیار ناچیز است؛ با این حال، این مفهوم می‌تواند به متغیری کانونی در مباحث شهرسازی بدل گردد. زیرا کرامت وجهی غیرقابل‌انفکاک از وجود انسان است و اگر شهرسازان موضوع دانش خود را انسان بدانند؛ نمی‌توانند از این مفهوم غافل شوند. کرامت ذاتی انسان آن نوع شرافتی است که تمامی انسان‌ها به دلیل داشتن توانایی تعقل، تفکر، آزادی، اراده و اختیار و وجهه الهی، به طور فطری و یکسان از آن برخوردارند. این کرامت، یک امر ذاتی و غیرقابل‌انفکاک و انتزاع از انسان است. محلات قدیمی و سنتی شهرهای کشورمان در گذشته محل زندگی و سرشار از احساس تعلق برای ساکنان آن‌ها بوده است اما این محلات با نوسازی‌های بی‌برنامه و تقلیدی و بدون توجه به توانمندسازی آنان در طرح‌های فرادست، از جمله طرح جامع شهری، تبدیل به محلات سرد و خالی از انگیزه برای سکونت ساکنان بدل شده است. اشاره‌ی این طرح‌ها، منحصر به موضوع نوسازی بوده است که این اشاره نیز، با پرهیز از صدور پیشنهاد جدی همراه است. انحصار موضوع توانمندسازی به نوسازی شهری (آن هم با تلقی کالبدی مصوب شورای عالی شهرسازی و معماری که مبتنی بر سه شاخص نفوذپذیری، مقاومت سازه‌ای و دانه‌بندی بافت است)؛ تقلیل موضوع به امر کالبدی به حساب می‌آید. بسیاری از این محلات قدیمی و سنتی از هسته‌های اولیه شکل‌گیری شهرها در طول تاریخ آن‌ها بوده‌اند؛ اما امروزه بی‌توجهی مسئولان، طراحان و برنامه‌ریزان در نوسازی آن‌ها، منجر به از بین رفتن و تنزل معیارهای کرامت انسانی و عدم تحقق این معیارها در محلات و به دنبال آن بروز مشکلات اجتماعی، اقتصادی، کالبدی، و... در آن‌ها شده است. مشکلاتی که موجب بی‌انگیزگی ساکنان و ازهم‌پاشیدگی نظام اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی، و... گردیده است. با توجه به یافته‌های نظری بیشتر محلات قدیمی کرامت انسانی دارند؛ اما رشد برون‌زای شهر، تزریق عملکردهای متعدد در بخش‌های مختلف و گسترش آن باعث شد که این بافت‌ها به تدریج با مشکلاتی روبه‌رو شوند. امروزه نیز شاهد

امتیاز این معیار که در حکیمیه ۱.۱۱ و محله خیابان ایران ۲.۴ می‌باشد؛ نشان‌دهنده وجود مسئولیت همه اهالی نسبت به یکدیگر بیشتر ساکنان محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است.

- بیشتر بودن تعداد افراد کاملاً موافق و موافق مبنی بر وجود نهادسازی برای حمایت و توانمندسازی محرومان در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۱.۱۶ و محله خیابان ایران ۱.۸۱ می‌باشد؛ نشان‌دهنده رضایت بیشتر ساکنان محله خیابان ایران از وجود نهادسازی برای حمایت و توانمندسازی محرومان، در محله خود نسبت به محله حکیمیه است.
 - بیشتر بودن تعداد افراد موافق مبنی بر رضایت از میزان احترام به ارباب رجوع و مشتری در محله ایران نسبت به حکیمیه است. باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۲.۱ و محله خیابان ایران ۲.۵۳ می‌باشد؛ نشان می‌دهد که میزان احترام به ارباب رجوع و مشتری در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه بیشتر است.
 - بیشتر بودن تعداد افراد موافق مبنی بر رضایت از میزان پایبندی و احترام به قانون در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه است و همچنین باتوجه به میانگین امتیاز این معیار که در محله حکیمیه ۲.۳ و محله خیابان ایران ۲.۹۲ می‌باشد؛ نشان میزان پایبندی و احترام به قانون در محله خیابان ایران نسبت به محله حکیمیه بیشتر است.
- میانگین امتیاز هر محله عددی بین صفر تا چهار می‌باشد که هر چقدر این مقدار به عدد چهار نزدیک باشد؛ نشان‌دهنده مطلوبیت و رضایت بیشتر ساکنان و هر چقدر این میانگین به عدد صفر نزدیک باشد؛ بیان‌کننده عدم رضایت ساکنان از تحقق و وجود معیارهای کرامت انسانی در محله خود می‌باشد. مشاهده می‌شود که در همه‌ی معیارهای کرامت انسانی، وضعیت محله‌ی ایران، بهتر از محله‌ی حکیمیه است. در این چارچوب، بیشترین فاصله (اختلاف دو محله) در معیارهای «وحدت و اتحاد» و «مشارکت در مراسم نیکوکاری و خیریه» است. کمترین اختلاف نیز، متوجه معیارهای «امکانات و بستر لازم جهت آموزش» و «میزان رفاه و امکانات» است.

این مطالعه نشان می‌دهد گرچه محله‌ی حکیمیه از نظر امکانات و خدمات مادی (معیارهای مربوط به کرامت ذاتی نظیر «امکانات و بستر لازم جهت آموزش» و «میزان رفاه و امکانات»)، فاصله‌ی زیادی با محله‌ی ایران ندارد؛ اما از نظر معیارهای مربوط به ارزش‌های معنوی مانند «وحدت و اتحاد» و «مشارکت در مراسم نیکوکاری و خیریه»، فاصله‌ی قابل توجهی با وضعیت کرامت انسانی در این محله دارد. لذا می‌توان ادعا کرد رویکردهای صرفاً کالبدی در برنامه‌ریزی شهری (که مثلاً در تأمین سرانه‌های خدماتی متجلی می‌شود) نتوانسته کرامت انسانی را به حد کفایت در محله‌ی جدیدالتاسیس حکیمیه ایجاد نماید. مطالعات آتی می‌توانند اولاً این سنجش را در محلات مختلف شهر تهران و سایر شهرهای کشور تکرار کنند. ثانیاً می‌توانند به ارزیابی برنامه‌ها و کرامت انسانی در آن‌ها متوجه باشند؛ برنامه‌هایی نظیر طرح‌های جامع و تفصیلی، برنامه‌های نوسازی، و سایر مداخلات در بافت‌های مسکونی.

پی‌نوشت‌ها

۱. labor force

۲. human force

۳. human resource

۴. Human Capital

۵. Human Development

۶. HDI

۷. human capability

۸. Lennart Nordenfelt

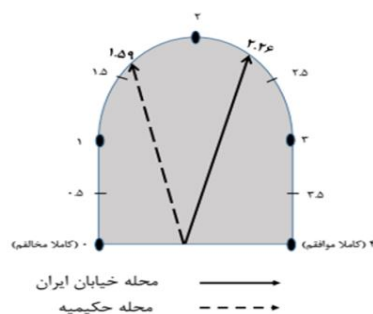
۹. Daniel Sulmasy

۱۰. Donal O'Mathuna

۱۱. وَ لَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَ حَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَ الْبَحْرِ وَ رَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَ فَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلاً

۱۲. برای شناخت حق کرامت انسانی، نخست باید معنای کرامت را مطرح کرد. با نظر به مجموع موارد کاربرد این لفظ، می‌توان گفت معنای مشترک میان همه، عبارت است از پاک بودن از آلودگی‌ها و عزت و شرف و کمال مخصوص به موجودی که کرامت به آن نسبت داده می‌شود (جعفری تبریزی ۱۳۷۰، ۷۷). آیت‌الله جعفری تبریزی

به‌وجود آمدن محلاتی هستیم که جز تفاوت در نامشان، هیچ ویژگی متمایز دیگری نسبت به یکدیگر ندارند. این سیر نادرست و حرکت‌های معیوب، چنان وضعی را به وجود آورده است که در بافت‌های جدید شهری، ویژگی سنتی محله از بین رفته و ارزش‌هایی همچون روابط همسایگی، آرامش، اتحاد، و سایر معیارهای کرامت انسانی رنگ باخته است. در تطابق یافته‌های نظری که در قسمت‌های قبلی این مقاله اشاره شد با یافته‌های تجربی (با استناد به یافته‌های پژوهش) نشان می‌دهد که برنامه نوسازی محله حکیمیه به اعتلای هیچ یک از معیارهای کرامت انسانی در این محله کمکی نکرده است و نتایج بدست آمده گواه ادعای فوق است که نشان می‌دهد معیارهای کرامت انسانی به‌عنوان یکی از ویژگی‌های شهر مطلوب اسلامی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر از محله جدید و نوساز حکیمیه محقق شده است. آنگونه که مشاهده شد؛ کرامت انسانی (شامل کرامت ذاتی و کرامت اکتسابی) با معیارهایی مختلفی قابل سنجش است. مطالعه‌ی حاضر، ضمن مرور منابع و از طریق مصاحبه با ۲۲ نفر از کارشناسان، تلاش داشت تا فهرستی از معیارهای کرامت انسانی برای سنجش وضعیت محلات ارائه کند. نتیجه‌ی این تلاش، فهرستی از معیارها بود که در جدول ۵ ارائه شده است. این معیارها، همچنین کمک نمود تا وضعیت دو محله که به‌عنوان مورد مطالعاتی انتخاب شده بودند؛ بررسی و مقایسه گردد. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که محله حکیمیه علی‌رغم جدیدالتاسیس بودن، سطح پایین تری از معیارهای کرامت انسانی را برای ساکنان خود فراهم آورده است. معیارهای کرامت انسانی به‌عنوان یکی از ویژگی‌های شهر مطلوب اسلامی در محله سنتی و قدیمی خیابان ایران بیشتر از محله جدید و نوساز حکیمیه محقق شده است.

نمودار ۳. نمودار میانگین امتیاز محلات از معیارهای کرامت انسانی در طیف صفر تا چهار (مأخذ: نگارندگان)

۱۳۹۴، ۶۰-۴۷). همین رأی را می‌توان در آثار علمای دیگری همچون شهید مطهری نیز جستجو کرد (آشور ماهانی ۱۳۹۲؛ آقاداتاشی ۱۳۹۲).

Cronbach test .۱۳

همچنین تصریح می‌کند که در این اسلام دو نوع کرامت برای انسان ها ثابت شده است. (همان). بسیاری دیگر از علما نیز، مانند آیت‌الله جعفری تبریزی قابل به تفکیک انواع کرامت هستند و معتقدند که دو نوع کرامت ذاتی (که با معیارهایی نظیر خلقت الهی، خلافت الهی، تعقل و اختیار تعریف می‌شود) و کرامت اکتسابی (با معیارهای تقوا، ایمان، علم و مجاهده) قابل طرح خواهند بود (خانزاده امیرسالاری

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. آشور ماهانی، عباس. ۱۳۹۲. کرامت انسانی از دیدگاه استاد مرتضی مطهری و علامه محمد تقی جعفری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
۳. آقاداتاشی، رسول. ۱۳۹۳. حقوق بشر از دیدگاه شهید مطهری^(ه)، بخش اول: مبانی حقوق بشر. پژوهشکده شورای نگهبان، دفتر مطالعات حقوق ملت، ۱-۳۶.
۴. جعفری تبریزی، محمد جعفر. ۱۳۷۰. حق کرامت انسانی. دانشکده حقوق و علوم سیاسی ۲۷ (۰): ۷۷-۹۸.
۵. خانزاده، امیرسالاری، سمانه. ۱۳۹۴. تدابیر پیامبر^(ص) جهت اعتلای کرامت انسانی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء^(س)، دانشکده ادبیات، زبان‌های خارجی و تاریخ.
۶. درتاج، فتانه، و محمد محمدرضایی. ۱۳۹۵. مبانی کرامت انسان از دیدگاه ملاصدرا. فلسفه دین ۱۳ (۴): ۵۵۳-۵۷۸.
۷. دهخدا، علی اکبر. لغت‌نامه، ج ۱۱. چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۸. رحیمی‌نژاد، اسمعیل. ۱۳۹۰. نگرش اسلامی به کرامت. اندیشه‌های حقوق عمومی ۱ (۲): ۱۱۳-۱۲۶.
۹. سایت شهرداری تهران، www.tehran.ir [دسترسی در ۱۳۹۸].
۱۰. سیدی‌نیا، سید اکبر. ۱۳۸۷. کرامت انسانی و اقتصاد. اقتصاد اسلامی ۸ (۲۹): ۱۱۱-۱۴۱.
۱۱. شکوهی بیدهندی، محمدصالح، و رضا مطهر. ۱۳۹۹. ارزیابی جایگاه کرامت انسانی (مبتنی بر آرای امام موسی صدر) در سیاست‌گذاری نوسازی شهری. پژوهش‌های معماری اسلامی ۸ (۱): ۶۳-۸۱.
۱۲. صالحی، محمدرضا، و محمود عباسی. ۱۳۹۰. کرامت انسانی فصل الخطاب اندیشه‌های دینی و تفکرات اخلاقی. اخلاق پزشکی ۵ (۱۶): ۳۹-۷۸.
۱۳. طاهری، ابوالقاسم. ۱۳۸۴. کرامت انسان در اندیشه امام علی^(ع). پژوهش‌های دینی ۱ (۲): ۱۱۱-۱۳۷.
۱۴. علی‌خانی، علی اکبر. ۱۳۸۵. کرامت انسانی و خشونت در اسلام. پژوهشنامه علوم سیاسی ۱ (۳): ۹۹-۱۲۱.
۱۵. فلسفی، علی، غلامرضا معمارزاده، محمد موسی‌خانی، و سید مهدی الوانی. ۱۳۹۵. ارائه‌ی الگوی کرامت انسانی. مدیریت اسلامی ۲۴ (۴): ۴۳-۷۴.
۱۶. کیانی، اکبر، و احمد رئیس‌ی. ۱۳۹۳. بررسی جایگاه کرامت انسانی در برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی اسلامی، در همایش معماری و شهرسازی اسلامی.
۱۷. محقق داماد، مصطفی. ۱۳۹۶. جایگاه اصل کرامت انسانی در اجتهاد شیعی. پایگاه تحلیل و اطلاع‌رسانی فرهنگ و علوم انسانی.
۱۸. محمودی، وحید، شهرزاد نیری، و علی اصغر پورعزت. ۱۳۹۳. بازپردازی شاخص‌های توسعه قابلیت‌های انسانی در پرتو فرمان امام علی^(ع) به مالک اشتر. مدیریت بازرگانی ۶ (۱): ۱۶۷-۱۸۶.

۱۹. مرکز آمار ایران. ۱۳۹۵. سرشماری عمومی نفوس و مسکن.
۲۰. موسوی، سید احمد. ۱۳۸۵. برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای با تأکید بر سرمایه اجتماعی (مورد مطالعه: کوی طلاب شهر مشهد). پایان‌نامه دوره کارشناسی ارشد شهرسازی (برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای). دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده هنر.
۲۱. میراحمدی، منصور، و محمد کمال گوکی. ۱۳۹۳. تحلیل مفهوم کرامت انسانی در اندیشه سیاسی شیعه: مطالعه موردی اندیشه امام خمینی (ع). پژوهشنامه انقلاب اسلامی ۳ (۱۰): ۲۷-۵۰.
۲۲. میرسیاسی، ناصر، غلامرضا معمارزاده، مهدی نجف‌بیگی، و مهدی علی‌زاده. ۱۳۹۲. معرفی الگوی ارزشی سازمان‌های دولتی ایران، مدیریت سازمان‌های دولتی ۱ (۲): ۵۳-۷۰.
۲۳. نقیبی، سیدابوالقاسم. ۱۳۹۱. مولفه‌های کرامت انسانی از منظر قرآن. سراج منیر ۲ (۸): ۴۶-۶۱.
۲۴. یدالله‌پور، بهروز، و سید رضا مؤدب. ۱۳۹۳. کرامت انسان و الزامات آن از منظر قرآن کریم. مطالعات تفسیری (۱۷): ۹۰-۷۵.

Referenses

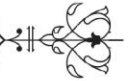
1. The Holy Quran.
2. Aghadadashi, Rasoul. 2014. Human Rights from the Perspective of Motahari, Part One: Fundamentals of Human Rights. Research Institute of the Guardian Council, Nation Law Office, Pp. 1-36
3. Alikhani, Ali Akbar. 2006. Human Dignity and Violence in Islam. Journal of Political Science 1 (3): 99-121.
4. Andorno, Roberto. 2009. Human Dignity and Human Rights as a Common Ground for a Global Bioethics. Medicine and Philosophy 34 (3): 223-240.
5. Ashour Mahani, Abbas. 2013. Human Dignity from the Perspective of Morteza Motahhari and Mohammad Taghi Jafari, Master's Thesis.
6. De Baets, Antoon. 2007. A Successful Utopia: The Doctrine of Human Dignity. Historein (7): 71- 85.
7. De Koninck, Thomas. 2009. Protecting Human Dignity in Research Involving Humans. J Acad Ethics (7): 17-25.
8. Dehkhoda, Ali Akbar. 2006. Persian Dictionary, Vol.11. First Edition. Tehran; Tehran University Press.
9. Dortaj, Fattaneh, and Mohammad Mohammad Rezaei. 2016. Fundamentals of Human Dignity from Mulla Sadra's Perspective. Philosophy of Religion 13 (4): 553-578.
10. Falsafi, Ali, Gholamreza Memarzadeh, Mohammad Mousakhani, and Seyed Mehdi Alvani. 2016. Presentation of the Model of Human Dignity. Islamic Management 24 (4): 43-74.
11. Giesinger, Johannes. 2012. Kant on Dignity and Education. Educational Theory 62 (6): 609-620.
12. Griffin-Heslin, Vanessa Lynne. 2005. An Analysis of the Concept Dignity. Accident and Emergency Nursing (13): 251-257.

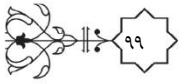
13. Jaffri Tabrizi, Mohammad Taghi. 2001. The Right to Human Dignity. *Journal of the Faculty of Law and Political Science, University of Tehran* 27 (0): 77-98.
14. Khanadeh Amir Sallari, Samaneh. 2015. The Prophet's Measures to Promote Human Dignity, Master's Thesis, Al-Zahra University, Faculty of Literature, Foreign Languages and History.
15. Kiani, Akbar, and Ahmad Raesi. 2014. A Study of the Place of Human Dignity in Urban Planning and Islamic Urban Planning, In Conference on Islamic Architecture and Urban Planning.
16. Leget, Carlo. 2013. Analyzing Dignity: A Perspective from the Ethics of Care. *Med Health Care and Philos.*
17. Mahmoudi, Vahid, Shahrzad Nayyeri, and Ali Asghar Pourezat. 2014. Reconstruction of Human Capabilities Development Indicators in the Light of Imam Ali's Command to Malik Ashtar. *Business Management* 6 (1): 167- 186.
18. Mir Ahmadi, Mansour, and Mohammad Kamal Goki. 2014. Analysis of the Concept of Human Dignity in Shiite Political Thought: A Case Study of Imam Khomeini's Thought. *Research Journal of the Islamic Revolution* 3 (10): 27-50.
19. Mirsapasi, Nasser, Gholamreza Memarzadeh, Mehdi Najafbeygi, and Mahdi Alizadeh. 2013. Introducing the Value Model of Iranian Government Organizations. *Public Organization Management* 1 (2): 53- 70.
20. Mohaghegh Damad, Mostafa. 2017. The Place of the Principle of Human Dignity in Shiite Ijtihad. *The Base of Analysis and Information of Culture and Humanities.*
21. Mousavi, Seyyed Ahmad. 2006. Neighborhood Development Planning with Emphasis on Social Capital (Case Study: Kouye-Tollab, Mashhad). Master's Degree Program in Urban Planning (Urban and Regional Planning). University Tarbiat Modares, Faculty of Art.
22. Naqibi, Seyed Abolghasem. 2012. Components of Human Dignity from the Perspective of the Holy Quran. *Siraj Monir* 2 (8): 46- 61.
23. Nordenfelt, Lennart. 2004. *The Varieties of Dignity*, Kluwer Academic Publishers. *Health Care Analysis* 12 (2).
24. Rahiminejhad, Ismail. 2011. Islamic Attitude to Dignity. *Ma'rifat-i Hoghoughi* 1 (2): 113-126.
25. Salehi, Mohammad Reza, and Mahmoud Abbasi. 2011. Human Dignity, The Base of Religious Thoughts and Moral Thoughts. *Medical Ethics* 5 (16): 39-78.
26. Schulman, Adam. 2009. *Bioethics and the Question of Human Rights*. University of Notre Dame Press.
27. Seyyedinia, Seyed Akbar. 2008. Human Dignity and Economics. *Journal of Islamic Economics* 8 (29): 111-141.
28. Shokouhibidehndi, Mohammad Saleh, and Reza Motahhar. 2020. Evaluation of Human Dignity (Based on the Views of Sayyid Musa al-Sadr) in Urban Renovation Policies; Case of Study: Economic Strategy for Renovation in Tehran Comprehensive Plan. *Researches in Islamic Architecture* 8 (1): 63 -81.

29. Sidinia, Seyed Akbar. 2008. Human Dignity and Economy. *Islamic Economics* 8 (29): 111-141.
30. Statistical Center of Iran. 2016. General Census of Population and Housing.
31. Sulmasy, D. P. 2013. The Varieties of Human Dignity: A Logical and Conceptual Analysis. *Med Health Care and Philos.*
32. Taheri, Abolghasem. 2005. Human Dignity in the Thought of Imam Ali ^(P.B.U.H). *Religious Research* 1(2): 111-137.
33. Tehran Municipality Website, www.tehran.ir [accessed in 2019].
34. Varelius, Jukka. 2012. Two Challenges for Dignity as an Expressive Norm, *Crim Law and Philos* (6):327-340.
35. Yadollapoor, Behroz, Seyed Reza Moadeb. 2014. Human Dignity and Its Requirements from the Perspective of the Holy Quran. *Interpretive Studies* 5 (17): 75-90.

**A Comparative Study of Human Dignity Criteria in the
New and Old Neighborhoods of Hakimieh and Iran
Street of Tehran**

Reza Motahar

Master in Urban Planning, IUST

Seyed Abdolhadi Daneshpour

PhD in Urban Planning and Faculty Member of Iran University of Science and
Technology

Corresponding author: Daneshpour@iust.ac.ir

Mohammadsaleh Shokouhibidhendi

PhD in Urban Planning and Faculty Member of Iran University of Science and
Technology

Received: 23/12/2020

Accepted: 31/10/2021

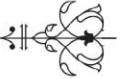
Abstract

The concept of human dignity means honoring the essence and existence of man as God's highest creation. This concept can also be spatially interpreted in urban planners' programs and interventions. For example, it would seem to be possible to distinguish between neighborhoods who provide higher levels of human dignity for their residents than those who do not meet this criterion. Old and traditional neighborhoods of Iranian cities, may have weaknesses in meeting the new expectations of residents because of infrastructure degradation and changes in urban needs. However, they are more attractive than new neighborhoods yet because of their respect to some qualities. This study aims to answer the question that what are the criteria of human dignity and have the newly built neighborhoods (case of Hakimieh in the west of Tehran, Iran) succeeded in preserving human dignity at least as much as the old ones (the case of Iran Street neighborhood in the central historic context of Tehran)?

Accordingly, this paper is developmental comparative research. The definition of the criteria of human dignity is based on the opinions of Muslim scholars, as well as the works of non-Muslim scholars. Data collection has also been done through the archival and field survey methods. In this framework, some questions have been formulated to form a semi-structured questionnaire to measure each criteria of human dignity (derived from the provided theoretical framework). In each of the two neighborhoods, 100 questionnaires (a total of 200 questionnaires) were completed. The sample size was estimated using Cochran formula and random sampling. It should be noted that the two neighborhoods had similar conditions in terms of land prices and income levels, but they were differed in time of constructions.

The results of the survey show that the criteria of human dignity as a characteristic of the desirable Islamic city in the traditional and old neighborhood of Iran Street have been realized more than the new and modern neighborhood of Hakimieh. Findings show that the Hakimieh neighborhood is not far from the traditional Iran Street neighborhood, in terms of physical facilities and services (measures of intrinsic dignity such as "facilities for education" and "level of well-being and infrastructures"). However, according to spiritual values of dignity (such as "unity" and "participation in charities"), Hakimieh is significantly weaker than Iran Street neighborhood. As a result, it may be possible to claim that purely physical approaches to urban planning (such as providing services per capita) have failed to generate sufficient human dignity in the newly formed neighborhoods. Future studies can first replicate this assay

in different neighborhoods of Tehran and other cities of Iran. Secondly, they can evaluate the programs and human dignity in them: programs such as comprehensive plans, renovation plans, and other interventions in the residential contexts.

Keywords: Human Dignity, Neighborhood, Hakimieh, Iran Street, Tehran.

